

lerden İşaya'yı öldürmeleri ya da Yeremya'yı hapsetmeleri, ikincisinin de Hz. Yahya'yı öldürmeleri ve Hz. İsa'yı öldürmeye karar vermeleri olduğu nakledilmektedir (Şevkânî, III, 209). Bu âyetlerde, Mekkeli müşriklere İsrâiloğulları'nın başına gelen olaylardan ders almaları uyarısında bulunulmakla birlikte Kur'an'daki kıssaların genel anlatımına uygun olarak bütün insanların ibret almaları amacının gözetildiği de söylenebilir. Aynı bölümde kişinin hayrı istediği gibi şerri de istediği, her insanın yaptığı işlerin kıyamet gününde açık bir kitap olarak önüne konulacağı, hiç kimsenin bir başkasının günahını yüklenmeyeceği, Allah'ın bir şehri helâk etmek istediğinde oranın ileri gelenlerine kötü işler yapmalarını emrederek o beldeyi helâk edeceği, dünya ve âhireti isteyenlerin karşılıklarını bulacakları ifade edilir. Âlimlerin çoğunluğu 16. âyetin, Allah'ın helâk etmek istediği şehrin ileri gelenlerine bizzat kötülük yapmalarını değil kendisine itaat etmelerini emrettiği ve onların da bu emre karşı gelerek kötülük işledikleri şeklinde anlaşılması gerektiği görüşündedir (Fahreddin er-Râzî, XX, 162).

Sûrenin ikinci bölümünde (âyet 23-39) yalnız Allah'a kulluk etme, anaya babaya iyi davranma, akrabaya, yoksullara ve yolda kalmışlara haklarını verme, cimrilikten ve israftan kaçınma üzerinde durularak bu hususlara uymayanların kınanacakları belirtilmiş, toplumda bu ilkelere uyulduğu takdirde yardımlaşma ve kardeşlik duygularının gelişerek güven ve huzurun sağlanacağına dikkat çekilmiştir. Bu bölümde ayrıca fakirlik korkusuyla çocukların öldürülmemesi, zinadan kaçınılması, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıyılmaması, haksızlıkla öldürülen kimsenin velisinin de aşırılığa kaçıp hukuk dışına çıkmaması, yetim malına yaklaşılmasının, ölçü ve tartıda hile yapılmasının, kişinin bilmediği şeyin ardına düşmemesi ve yeryüzünde kibire yürünmemesi gerektiği ifade edilerek bunların Allah katında hoş görülme davranışlarından olduğu bildirilmiştir. Âyetlerde, toplum ahlâkına zarar verecek davranışların ortadan kaldırılması hedeflenerek geçim darlığı endişesiyle çocukları öldürme ve aç almak için ölünün yakınlarının katilin yakınlarını da öldürmeleri geleneğine karşı çıkılmış, böylece toplumda can güvenliğinin sağlanmasına yönelik esaslar konulmuştur. Bu emir ve yasakların Tevrat'ta yer alan emirle paralellik arzemesi Kur'an'ın Tevrat'ı doğruladığına işaret etmekte olup İbn Abbas'ın bu on

sekiz âyetin (âyet 23-40) Hz. Mûsâ'nın levhalarında da bulunduğunu söylediği nakledilmiştir (a.g.e., XX, 214).

Üçüncü bölüm (âyet 40-60) tevhid inancına vurgu yapan ifadelerle başlar. Allah'a kız evlât isnat edenler ve O'na başka ilâhları ortak koşanlar kınanır. Daha sonra göklerde ve yerde olan her şeyin Allah'ı tesbih ettiği vurgulanmış ve Hz. Peygamber'e hitap edilerek Kur'an okuduğu zaman kendisiyle inanmayanlar arasına gizli bir perde çekildiği, kalplerine onu anlamalarına engel olacak kılıflar, kulaklarına da ağırlık konulduğu, Allah anıldığında onların arkalarını dönüp gittikleri ve Resûl-i Ekrem'i büyülenmiş kabul ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca burada, inanmayanların öldükten sonra tekrar dirilme konusunda sordukları sorulara cevap verilmiştir.

Dördüncü bölümde (âyet 61-87), İblis'in Âdem'e secde etmekten yüz çevirip Allah'ın emrine karşı gelmesi ve insanların Allah'a imandan vazgeçirme çabası anlatılarak onun sâlih kullara dokunamayacağı vurgulanır. Tehlike anında yalnızca Allah'a yalvaran, tehlike geçtiğinde Allah'tan yüz çeviren insanlar kınanarak Allah'ın kendilerine tekrar musibet vermesinden emin olamayacakları ifade edilir. Bu bölümde ayrıca müşriklerin Allah'a davet hususunda Hz. Peygamber'i kandırma uğraştıkları, fakat Allah'ın buna engel olduğu belirtilir. Daha sonraki âyetlerde, Resûlullah'ın inanmayanların inatlarından dolayı üzülmemesi için teselli edildiği dikkat çekilmektedir. Bu bölümde Hz. Peygamber'e ruh hakkında bir soru sorulduğu, cevap olarak da ruhu ancak Allah'ın bileceği ve bu konuda insanlara çok az bilgi verildiği ifade edilir.

Beşinci bölümde (âyet 88-111), bütün insanlar ve cinlerin bir araya gelseler bile Kur'an'ın benzerini ortaya koyamayacakları kesin bir dille vurgulanmış, Hz. Peygamber'in müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiği, kendilerine ilim verilenlerin Allah'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapandıkları ve Kur'an'ı dinlemenin saygılarını arttırdığı belirtilmiştir. Sûrenin son âyetlerinde Allah için samimi olma ve yalnız O'na yönelme hususu üzerinde önemle durulmuştur.

Resûlullah'ın her gece İsrâ ve Zümer sûrelerini okuduğu (Mûsned, VI, 68, 122; Tirmizî, "Şevâbü'l-Kur'an", 21; Nesâî, es-Sünen, VI, 444), Abdullah b. Mes'ûd'un da bu sûre ile bundan sonra gelen Kehf, Meryem, Tâhâ ve Enbiyâ sûreleri için,

"Bunlar ilk gelen sûrelerden ve benim Mekke'de ezberleyip öğrendiğim ilk sûrelerdendir" dediği (Buhârî, "Tefsîr", 17/1, 21; "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 6) rivayet edilmiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber'den nakledilen, "Benî İsrâîl sûresini okuyup ana baba zikredildiğinde kalbi yumuşayan kimse için cennette bir kantar ağırlığında altın vardır" şeklindeki rivayetin (Zemahşerî, II, 471) sahih olmadığı anlaşılmaktadır (Muhammed et-Trablusî, I, 976).

İbn Akile, İsrâ sûresinin ilk âyetini *es-Sırrü'l-esrâ fi ma'nâ sübhânellezî es-râ* adıyla tefsir etmiş olup eserin bir nüshası Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'dedir (Fihristü'l-kütübü'l-Arabiyye, VII/2, s. 591). Kemal Muhammed el-Mehdî'nin *Eđvâ' fî tefsîri sûreti'l-İsrâ'* (Kahire 1987) Seyyid Muhammed Ali en-Nimr'in *Sûretü'l-İsrâ' ve'l-ehdâf elletî termî ileyhâ'sı* (Cidde 1988) ve Abdülazîz Kâmil'in *Veşâyâ sûreti'l-İsrâ' fî tekvîni'l-ferd ve'l-müctema'* (Küveyt 1990) adlı eserleri de İsrâ sûresi üzerine yapılmış müstakil çalışmalardan bazılarıdır. Vefâ bint Abdullah b. Abdülazîz ez-Züâkî *es-Sülûkü'l-insânî fî sûreti'l-İsrâ'* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1997, Câmîatü Melik Suûd [Riyad]).

BİBLİYOGRAFYA :

Mûsned, II, 346; VI, 68, 122; Buhârî, "Tefsîr", 17/1, 13, 21, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 6; Müslim, "Birr", 9; Tirmizî, "Şevâbü'l-Kur'an", 21; Nesâî, *es-Sünen*, Beyrut 1411/1991, VI, 444; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 471; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XX, 162, 214; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an* (nşr. Sâmi b. Muhammed es-Selâme), Riyad 1418/1997, V, 114; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî'an şedîdî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408, I, 976; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, III, 209; *Fihristü'l-kütübü'l-Arabiyyeti'l-mahfûza bi'l-Kütübhâneti'l-Hidiviyye*, Kahire 1308, VII/2, s. 591; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3140-3216; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an* (trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr.), İstanbul 1996, III, 73-145.

▲ KÂMİL YAŞAROĞLU

İSRÂF

(الإسراف)

Gerçek, meşrû ve mâkul olanın dışına çıkma, itidalden sapma anlamında bir kavram.

Sözlükte "haddi aşma, hata, cehalet, gaflet" gibi anlamlara gelen seref kökünden türetilmiş olan *İsrâf* genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çık-

mayı, özellikle mal veya imkânları meşrû olmayan amaçlar için saçıp savurmayı ifade eder (*Lisânü'l-Arab*, "srf" md.). İsrâfla seref arasında ayırımı giderek birincisine "haddi aşmada ifrat", ikincisine "tefirrit" anlamını verenler olmakla birlikte genellikle her ikisi de aşırı inanç, tutum ve davranışlar için kullanılmaktadır. İsrâfçı kişiye müsrif denir. Gazzâlî'nin açıklamalarına göre dinin, âdetlerin ve insanlığın gerekli kıldığı yerlere gerekli gördüğü ölçüde harcamak cömertlik, bu ölçülerin altına düşmek cimrilik, bunların üstünde harcamada bulunmak ise israftır (*İhya'*, III, 259-260).

Kur'an-ı Kerim'de israf kavramının dört farklı alanda kullanıldığı görülmektedir. 1. Bazı âyetlerde israf şirk, küfür, zulüm, i'tidâ gibi terimlerle semantik bir ilişki içinde din bakımından temel gerçek olan tevhid inancından sapmak, Allah hakkında ve diğer dinî konularda gerçekle ilgisi bulunmayan iddialar ileri sürmekle kalmayıp İslâm'a ve müslümanlara karşı kibirli, alaycı, inatçı, kaba, saldırgan olmayı ve yıkıcı davranışlar sergilemeyi ifade eder (meselâ bk. el-A'râf 7/81; Yûnus 10/83; eş-Şuarâ 26/151-152; Yâsîn 36/19). 2. Zümer sûresinin 53. âyetinde olduğu gibi israf, "bir kimsenin isyankârlığa sapaarak günahlara boğulmak suretiyle kendisine kötülük etmesi" anlamına gelmektedir. Bazı hadislerde de bu mânada yer alır; Hz. Peygamber'in, bütün hayatını günah işlemekle geçiren bir kişiden söz ederken kullandığı israf kelimesini Nevevî, "mâsiyetlerde aşırı gidip meşrû sınırların ötesine geçmek" şeklinde açıklamıştır. 3. İsrâf bazı âyetlerde, helâl kılınmış güzel nimetlerin haram sayılması (el-En'âm 6/141; el-A'râf 7/81) veya masum bir kimsenin haksız yere öldürülmesi (el-İsrâ'â 17/33) gibi dinî ahkâma muhalefet veya tecavüz anlamında geçmektedir. 4. Bir kısım âyetlerde ise kişinin kendine ait veya sorumluluğu altındaki mal ve imkânları gereksiz yere harcamasını ifade etmektedir (meselâ bk. en-Nisâ 4/6; el-Furkân 25/67). İsrâfın harcamalarla ilgili kullanımına hadisler ve diğer İslâmî kaynaklarda da sıkça rastlanır (konuya dair âyet ve hadisler için bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "srf" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "srf" md.). Zamanla anlam daralmasına uğradığı anlaşılan kelime fıkıh, tasavvuf ve ahlâk literatüründe genellikle ferdî harcamalardaki aşırılığı ifade etmeye başlamıştır. Nitekim Cürçânî'nin sıraladığı "değersiz bir amaç uğruna fazla mal harcamak, harcamada haddi aşmak,

meşrû bir konuda harcanması gerekli olan ölçüden fazlasını harcamak" gibi tanımların hepsinde kelimenin para ve mal sarfıyla ilgili olarak ele alınması (*et-Ta'rîfât*, "İsrâf" md.) bunu göstermektedir. Bu anlamda israf yerine *tebzîr* kelimesi de kullanılmaktadır. Taberî, İsrâ sûresinin 27. âyeti münasebetiyle *tebzîri* "Allah'ın verdiği malı isyan sayılan yerlere harcamak" şeklinde açıklamıştır. Mâverdî de israfı harcamanın niceliği, *tebzîri* ise niteliğiyle ilgili görür (*Edebü'd-dünya ve'd-dîn*, s. 187). Buna göre doğru yerlere de olsa haddinden fazla harcamak israf, miktarı ne olursa olsun yanlış yerlere harcamada bulunmak *tebzîr*dir.

Maddî ve mânevî imkânları Allah'ın insanlara bağışladığı birer emanet sayan İslâm dini, bunları Allah'ın rızasını kazanmaya ve insanlara mutluluk getirmeye elverişli yerlerde kullanmayı emreder. İçki, kumar, fuhuş, rüşvet gibi içtimâî ve ferdî zararlar doğuran hususlarda yapılan harcamaların açık hükümlerle yasaklanması yanında insanların tutkularını kamçılayan, toplumda kıskançlık doğuran gösteriş tüketiminin yasaklanması veya hoş karşılanmaması da aynı gerekçelere dayanmaktadır. Dinen haram kılınan maddelerle lüks sayılanların tüketimi israf olduğu gibi helâl kabul edilen maddelerin günün icaplarına göre ihtiyacı fazla tüketimi de haram veya mekruh sayılmıştır. Esasen genel olarak tutumluluk ve itidal İslâm'ın ibadetlerde bile öğütlediği temel bir ilkedir. Nitekim sorumluluklarını ihmal edecek derecede ibadete dalmak, camilerin aşırı biçimde süslenmesi, kabirlere lüzumundan fazla harcaması vb. ölçüsüzlükler uygun görülmemiştir. Sadakalarda aşırılığın israf kapsamına girip girmediği tartışılmıştır. İbadet ve hayırda ileri gitmenin israf sayılmayacağını, buna karşılık Allah'a itaatsizlik uğruna yapılan az bir harcamanın bile israf olduğunu söyleyenlerin yanında ibadet ve hayırlarda da ölçülü olmak gerektiğini savunanlar vardır. Bazı müfessirlere göre En'âm sûresinin 141. âyeti, mahsulünün tamamını tasadduk edip ev halkına bir şey bırakmayan Sâbit b. Kays ve Muâz b. Cebel hakkında nâzil olmuştur. İsrâ sûresinin 29. âyeti, verecek başka şeyi olmadığı için üzerindeki gömleği bir dilenci çocuğa veren Resûlullah hakkında inmiştir (Tabersî, IV, 578; Fahreddin er-Râzî, XIII, 214; Şevkânî, I, 35; IV, 101). Hz. Peygamber'in malının tamamını tasadduk veya vasiyet etmeyi yasakladığı (Buhârî, "Ve-

şâyâ", 2; Müslim, "Veşâyâ", 7-8; Ebû Dâvûd, "Zekât", 39), "Sadakanın hayırlısı kişiyi fakir düşürmeyecek kadar olanıdır" dediği (Buhârî, "Zekât", 18; "Veşâyâ", 9; Ebû Dâvûd, "Zekât", 39) rivayet edilir. Bir seferberlik esnasında Hz. Ebû Bekir'in, ailesine hiçbir şey bırakmadan nakdî varlığının tamamını ortaya koyması (Ebû Dâvûd, "Zekât", 39; Tirmizî, "Menâkıb", 13) olağan üstü durumlara mahsus bir istisna olarak değerlendirilmektedir. Böyle hallerde dinin, nefsin ve neslin korunması malın muhafazasının önüne geçer. Bir kimsenin borçlu iken verdiği sadaka iade edilir; çünkü onun aslında alacaklılarına ait olan malı israf etmeye hakkı yoktur (Buhârî, "Zekât", 18). Takyyüddin İbn Teymiyye'ye göre bir kişinin malını harama sarfetmesi veya mubah kabul edilen bir hususta bile olsa nafaka sorumluluğunu aksatacak miktarda harcaması israftır (İbnü'l-Lahhâm, s. 137).

Fıkıh kitaplarında genellikle tahâret, cenaze, kisas, giyim kuşam, yiyecek içecekler, haramlar ve helâller, hacir, mehîr, avcılık gibi konularda dolaylı olarak temas edilen israfın sözlük anlamından farklı olarak açık ve sâbit bir tanımı yapılmamış, sınırları belirlenmemiştir. Bunun en önemli sebebi israf kavramının ekonomik, sosyal ve kültürel şartlara göre değişken olmasıdır. Ferdî ve içtimâî refah seviyesindeki artış harcamaya alışkanlıklarını değiştirmektedir. İslâm hukukçuları maslahatı öncelik sırasına göre zarûriyyât, hâciyyât ve tahsîniyyât (kemâliyyât) olmak üzere üçe ayırmakta (bk. MAKÂSİDÜ'ş-ŞERİA), bunların ötesinde saîf nef-sânî isteklerin ve bencil duyguların tatmini için yapılan lüks tüketimi israf saymaktadır. Ayrıca zarûriyyât dururken hâciyyâta veya hâciyyât yerine tahsîniyyâta harcamaya yapmak da israftır. Ancak pratikte bu kavramların sınırlarını kesin olarak belirlemek imkânsızdır. Böyle durumlarda İbrâhim en-Nehaî halkın değer yargılarının, Tabersî akıllı kişilerin görüşlerinin, Kurtubî ise akıl ve din ölçülerinin esas alınmasını önerir. Ahlâk kitaplarında, bu durumda insanın nefsânî arzularının yerine aklının ve vicdanının sesine uyarak hareket etmesi öğütlenir (meselâ bk. Gazzâlî, *Mizânü'l-âmel*, s. 65-67). Ayrıca topluma faydası olmayan ilim ve sanat faaliyetlerine kaynak, zaman, kabilîyet ve enerji sarfıyatı, insanların temel ihtiyaçları karşılanmamışken hayvanlara yapılan harcamalar da israf sayılmıştır.

Kur'an'da bir yandan müsrifler kötülendirilerek israf reddedilirken öte yandan sefih-

lerin hacir altına alınması (en-Nisâ 4/5), mallarının kendilerinin ve kamunun yararına çalıştırılarak çoğaltılması yoluna gidilmesi istenmektedir (Muhammed el-Behiy, s. 277-279). Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler ile Hanefîler'den Sâhibeyn'e göre malını israf etmeyi alışkanlık haline getiren sefih hacir altına alınır. İmam Ebû Hanîfe ise mükellefin israf sebebiyle hacrini uygun görmemektedir. Abdurrahman el-Cezîrî, Hanefîler'e göre sefih hacrini gerektiren israfın, akıl ve dinin onaylamadığı eğlence türleri ve kumar yanında kişinin malî imkânlarını tüketen hayır işlerine yapılan harcamaları da kapsadığını söylemektedir.

Günümüzde özellikle beşerî ve maddî kaynak ve imkânların kullanımındaki savurganlığı ifade eden israfın kapsamının belirlenmesinde inanç, örf âdet, tutum, tercih ve alışkanlıkların rolü vardır. İsrâfi belirleyen kıstas dinî, millî, içtimâî, ailevî, meslekî temel rollerin hakkıyla ifası için ruhen, aklen ve bedenen ihtiyaç duyulan şeylerin tatminine yönelik kaynak istihdamı ve harcamalarda din, akıl ve örfün belirlediği sınırın aşılması olarak düşünülebilir. İslâmî anlayışa göre beşerî ihtiyaçlar sınırlıdır; arzu ve ihtiraslar ise sınırsız olup salt nefsanî arzuların tatmini için yapılan aşırı tüketim israftır. İsrâf yasağı temeli üzerinde oluşan İslâmî üretim tarzı vatandaşların gıda, barınak, giyecek, eğitim, sağlık, güvenlik, ulaşım, haberleşme gibi ihtiyaçlarını karşılamayı hedefler. Üretimi yönlendiren şey fert ve kamu yararıyla kayıtlı olan tüketimdir. İslâm'da hedef insanın kemâlidir; buna ise tüketmekle değil daha erdemli olmakla ulaşılır; erdemle tasarruf arasında olumlu bir ilişki bulunduğu muhakkaktır.

Birçok Batılı iktisatçı ve din adamının da kabul ettiği gibi lükse yönelik harcamalar, bir kısım kaynakların zorunlu tüketim maddelerinin üretimi yerine lüks mâmul ve hizmetlerin üretiminde kullanılmasına yol açar. Böylece arzı azalan temel malların fiyatları artar; gelir dağılımı, bunların tüketimine daha fazla harcama yapmak zorunda kalan gelir seviyesi düşük kişilerin aleyhine bozulur. Bu tür maddelerin arzı ithalâta ya da sermaye yoğun üretime dayalı olursa işsizlikte artış olur ki âtil emek de bir başka israftır. Lüks tüketimin yaygınlaşma temayülü göstermesi bir yandan savurganlığı daha da arttırırken öte yandan sosyal dengeyi bozar. Ayrıca lüks tüketim dışı bağımlı bir ekonomide ithalât artışına, döviz kaybına, dış ticaret ve ödemeler den-

gesinin açık vermesine, dış borçlanmaya, devalüasyona, yerli üretimin sıkıntıya düşmesine ve enflasyonist baskılara yol açar (Arslan, s. 40-41). Diğer taraftan müsriflerin lüks tüketim alışkanlığı, imkânı kıt olanlarda öfke ve kıskançlık doğurarak sosyal huzursuzluklara sebep olabilir.

Endüstri devrimiyle birlikte doğan ekonomî bilimi, insanların sınırsız ihtiyaçlarının kıt kaynaklar tarafından âzami şekilde tatmin edilmesinin yollarını araştırır. Endüstri toplumu, sürekli yenileri icat edilen ürünlerin talebini arttırabilmek için ihtiyaçların Allah tarafından şekillendirildiği inancını ortadan kaldırmıştır (İllich, s. 93). Tasarrufun bir erdem sayıldığı XIX. yüzyılın aksine XX. yüzyılın ana meziyeti tüketimdir. Çağdaş kapitalist sistemde üretim tüketimi yönlendirir. Aşırı derecede masraflı ve gereksiz ambalajlama, pazarlama, reklam ve moda faaliyetleriyle tüketim sürekli olarak kamçılanır. Aşırı tüketim bir yandan doğal kaynakların israfına yol açarken öte yandan çevre kirliliğine sebep olur.

Milletler, ferdî israf sebebiyle olmasa bile kamu sektöründeki israf ve kötü yönetim yüzünden yoksullaşabilir. Bundan dolayı devlet gelirleri lüks kamu harcamaları, aşırı kadrolaşma veya karşılıksız yüksek ücretlerle israf edilmemelidir. Tasarruflar, müsriflerin lüks tüketim mallarına duydukları isteğin tatminine harcanır ve sermaye miktarını arttırmak için kullanılmazsa iktisadî gelişmeyi engeller. Çünkü sermaye tasarrufla artar, israf ve kötü kullanım da azalır. Ülke gelirinin önemli bir kısmı üretken olmayan kesimlere tahsis edilirse gerçek üreticilerin geçimi zorlaşır. İnsan, elindeki her türlü imkânı meşruiyet sınırları içinde kullanmakla sorumludur. Bu husus âhrette kişinin zaman, servet, işgücü ve ilim gibi kaynakları nasıl kullandığından sorguya çekileceğini bildiren hadiste de açıklanmaktadır (Tirmizî, "Kıyâmet", 1).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esrî, *en-Nihâye*, II, 361-362; *Lisânü'l-'Arab*, "srî" md.; *et-Tâ'rifât*, "isrâf" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "srî" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "srî" md.; Buhârî, "Vuđû", 1, "Zekât", 4, 18, "Libâs", 1, "Veşâyâ", 2, 9; Müslim, "Veşâyâ", 7-8; Ebû Dâvûd, "Zekât", 39, "Veşâyâ", 8; Tirmizî, "Kıyâmet", 1; "Menâkıb", 13; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Kesb* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1417/1997, s. 86-93; Kindî, *Resâ'il*, II, 278; İbn Ebû'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl* (nşr. Mustafa Müflih Kudât), Mansûre 1410/1990, s. 301-341; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XV, 72-73; Mâverî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 187-191; Râgib el-İs-

fahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, Beyrut 1400/1980, s. 289-291; Gazzâlî, *İhyâ*, III, 259-260; a.mlf., *Mizânü'l-'amel*, Kahire 1328, s. 65-67; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur-'ân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1394/1974, I, 323; Taberî, *Mecma'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur-'ân* (nşr. Hâşim Mahallâtî - Fazlullah ef-Tabâtabâî), Beyrut 1406/1986, III, 15, 290; IV, 578-579, 638; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, IX, 28, 190; XIII, 214-215; XIV, 62; XX, 193-195; Nevevî, *Şerhu Müslim*, XVII, 72; İbnü'l-Lahâm, *el-İhtiyârâtü'l-fıkhîyye min fetâvâ Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1369, s. 137; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1407/1987, s. 176; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, Beyrut 1412/1991, I, 35; IV, 101; T. Izutsu, *The Structure of the Ethical Terms in the Koran*, Tokyo 1959, s. 164-167; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, II, 367; Muhammed el-Behiy, *Kur'an ve Toplum* (trc. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 1986, s. 274-280; İvan İllich, *Tüketim Köleliği* (trc. Mesut Karaşahan), İstanbul 1990, s. 93; Hüseyin Arslan, *İslâm'da Tüketici Hakları*, İstanbul 1994, s. 40-41; İbrâhim b. Abdullah es-Semmârî, "el-İsrâf fi'l-mecâli'l-bî' ve mevâkıfü'l-İslâm minh", *Risâletü'l-Halici'l-'Arabî*, sy. 55, Riyad 1416/1995, s. 69-103; "İsrâf", *Mu.F.*, IV, 176-194; "İsrâf", *Mu.F.*, VIII, 216-233.

CENGİZ KALLEK

İSRÂFİL

(إسرافيل)

Dört büyük melekten biri olup kıyamet gününde sûra üflemekle görevlidir.

Kaynaklarda kelimenin menşesine dair kesin bilgi bulunmamakla birlikte İbrânice'den Arapça'ya girdiği kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de bu meleğin adı geçmemekte, ancak yapacağı görevden söz edilmektedir. İsrâfil'in "Allah'ın kulu" (abdullah) veya "rahmânın kulu" (abdurrahman) mânalarına geldiğini bildiren bazı rivayetler bulunmaktadır (Buhârî, "Tefsîr", 2/6; krş. Süyûtî, *el-Habâ'ik fi ahbâri'l-melâ'ik*, s. 33). Bundan hareketle İsrâfil'in İbrânice'de "kul" anlamındaki *isrâf* (*serâf*) ile "tanrı" anlamındaki *îl* (*el*) kelimelerinden oluşan bir isim olabileceği düşünülmüştür (*Tâcü'l-'arûs*, "srî" md.; *Kâmus Tercümesi*, III, 615; Lane, *Lexicon*, IV, 1350). Özellikle Sâmi diller arasındaki geçişler esnasında kelimelerde meydana gelen değişmelere dikkat çeken Batılı araştırmacılar, İsrâfil'in Eski Ahid'de bir melek grubunu ifade etmek üzere kullanılan *serâfîm* kelimesinden türetildiği kanaatinde (İA, V/2, s. 1127; *El²* [İng.], IV, 211). Dinler tarihiyle ilgili etimolojik sözlüklerde Asurca'da *şarâpu*, Ârâmice'de *sref* kelimeleriyle karşılandığı kaydedilen *serâfîm* lafzının İbrânice'de "yok etmek, ya-